

УДК 321

„ПОЛІТИЧНИЙ ТЕМПЕРАМЕНТ” ЯК ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Сергій Дорошенко

*Національний університет „Львівська політехніка”
Інститут гуманітарних та соціальних наук, кафедра політології
вул. С. Бандери, 12, 79012, м. Львів, Україна
e-mail: doroshenko@mail.ru*

Розкриваються психологічні та соціологічні детермінанти, які у нових обставинах, що склалися на межі другого і третього тисячоліть, спричинили зміну деяких принципових показників політичного темпераменту, притаманного французьким парламентарям. Нові виклики, об'єктивно визначені розвитком політичного плюралізму, а також швидкоплинністю трансформаційних процесів в економічній, соціальній, культурній сферах, які в умовах демократичного розвитку суспільства визначають і відповідно скеровують інтереси його політичної еліти, спричинили суттєве порушення деяких якісних показників відомої біполярної конструкції (праві-ліві). Зроблено висновок, що політичний темперамент – це змінна величина.

Ключові слова: політичний темперамент, французькі парламентарі, політологічне мислення, типи темпераменту.

„Соціальним обличчям” політики є особистість, якій притаманне прагнення бути залученою до сфери управління суспільними процесами. Постійний розвиток природної здатності пізнавати дає змогу такій особистості адекватно оцінювати мінливі обставини життя й впливати на навколишню дійсність. Проте людина – це не лише концентрований вияв розмаїття політичної участі. Це також суб'єкт історичного процесу, відзначений особисто-емоційними демонстраціями ініціативності, творчості, які притаманні кожному цілеспрямованому організаторові, пройнятому вагомістю справи суспільного управління. Успішність виявлення специфічних за змістом і масштабних за наслідками індивідуально-психологічних властивостей такої особи також зумовлюється поєднанням результатів освоєних в процесі соціалізації теоретичних і практичних напрацювань різних наук, використання яких забезпечує перспективу прагматичного втілення доступного і раціонально осмисленого політичного знання.

Українські суспільні реалії відзначають суперечливістю механізмів політичного впливу, в основі якої протиріччя інтересів представників різних груп еліт і на центральному, і на місцевому рівнях. Політичний плюралізм – це радше плюралізм заперечення чужих поглядів і позицій замість щоденного використання мистецтва утвердження оптимального способу вирішення актуальної проблеми, мотивованого доброю волею, скерованою на досягнення консенсусу. Соціально-психологічну основу утвердження влади народу, демократії повинна визначати стійка традиція політичного діалогу, практичним виявом якої є раціонально вмотивоване

бажання не лише слухати, а й почути опонента, сприйняти аргументацію іншого, забезпечити взаєморозуміння, обрати ефективні й цілеспрямовані способи вирішення нагальних суспільних завдань.

Активне використання досягнень теоретичної науки зумовило впровадження зазначеного механізму в країнах сталої демократії. Щоденне застосування цих досягнень розглядається як умова оптимального функціонування сфери політичних відносин. Звернення до випробуваних часом і, значною мірою, теоретично обґрунтованих здобутків соціогуманітарної науки сприятиме виходу української політології на вищий рівень розвитку.

Метою цієї статті є уточнити змістовне наповнення наукової категорії „політичний темперамент”, розглянути антропологічний вимір політичних мислення і дії, який забезпечує політологам перспективність використання аналітичних даних соціології і психології.

Як відомо, Франція належить до числа небагатьох країн, які дали життя ідеям політичної свободи. Революція XVIII століття відкрила дорогу для їх втілення у відповідні доктрини. Символізуючи на рівні законодавчого органу „розрив з попереднім ієрархічним соціальним порядком, збудованим по вертикалі, згори вниз”, і приймаючи горизонтальний вимір конструктивної опозиційності, поляризованої між правою та лівою сторонами парламенту [4, с. 296], ці доктрини покликані обґрунтувати реальні форми життя нації, визначені з огляду на зростання рівня усвідомлення громадянами демократичних ідеалів облаштування свого колективного існування.

Системне дослідження головних політичних ідеологій у Франції започаткували Жорж Вейль, Андре Зігфрід, Альбер Тібодє, Франсуа Гогель. Принципову складову методу, покладеного ними в основу наукових пошуків, що припали на першу половину XX століття, становить антропологічний підхід. Одним із його важливих наслідків стало введення в обіг категорії „темперамент”, який відноситься до апарату науки про закономірності виникнення і діяльності психіки людини. Активне використання згаданої категорії збагатило й урізноманітнило результати висвітлення історико-політичної проблематики. Та лише у 1992 році побачило світ об’ємне дослідження групи авторів під керівництвом політолога Жана-Франсуа Сірінеллі, в якому на основі комплексного поєднання історії політичної думки з політичною культурою і політичною психологією [Див.: 9] зокрема, розглядалася проблема бінарної шкали політичних ідеологій. Виходячи з того, що опрацювання фундаментальних категорій політичної антропології висвітлює прогалини в теоретичному обґрунтуванні методу термінологічного аналізу і що можливості зазначеного методу висвітлення політики „використовуються далеко не повністю” [7, с. 20], французькі фахівці дійшли таких принципових висновків. По-перше, феномен ідеологічного протистояння правих і лівих суб’єктів політичного мислення відомий з кінця XVIII ст. По-друге, зміст феномену бінарної, або двополусної, шкали політичних ідеологій, обґрунтований на основі традиційної схильності громадян конституційної Франції до вирішення назрілих суспільних проблем політичними методами, а не на барикадах, залишається актуальним впродовж наступних двохсот років. По-третє, вводячи в науковий обіг поняття „політичний темперамент”, політолог Ален-Жерар Слама скористався

антропологічним виміром політичного мислення, поляризованого в межах традиційної, як для французьких парламентарів, бінарності [11, с. 795, 797, 798, 806].

Історичні, культурні, а також політичні засади висновків французьких фахівців представлено українській науковій громадськості у 2002 році [1, с. 45-46, 50]. В словнику-довіднику політологічних термінів (Львів, 2006) зміст нової, як для української політології, термінологічної конструкції ширше викладено таким чином. Політичний темперамент – це прагматично зорієнтована людська думка, різновид раціональної діяльності, який полягає у спонуканні індивідуального володаря темпераменту, його носія до специфічної дії і специфічної пам'яті, які відображають здатність суб'єкта свідомо й водночас пасіонарно формулювати головні пріоритети, з допомогою яких член політичного суспільства забезпечує власну свободу. Політичний темперамент тісно пов'язаний з історичною епохою і залежить від функціональності політичних відносин у суспільстві, а також від рівня освіти політичного лідера; місце такого темпераменту – на межі людської природи та культури. Зазначений темперамент притаманний суб'єкту раціонального мислення, громадянину, який з'явився в Західній Європі в епоху Великої французької революції і був носієм ціннісних характеристик, представлених різноманітними політичними ідеологіями, котрі формулюють пріоритетні цінності для широких верств населення країни. Політичний темперамент – це *незмінна* величина, яка опосередковано впливає на спосіб висловлення раціонально обгрунтованих прагнень представників „правих” і „лівих” ідеологій на найвищому рівні влади у Франції. Характерною рисою політичного темпераменту „правих” сил визначено ухилення від насильницьких дій, тоді як для „лівих” – це активізація таких дій [5, с. 157-158]. При цьому обидві сторони єдині в головному: понад усе ставити завдання забезпечення процвітання французького народу.

На нашу думку, така інтерпретація не враховує аспектів тлумачення проблеми політичною наукою, актуальність яких зумовлена, по-перше, новітніми досягненнями соціології та психології, а, по-друге, неадекватністю ідеологічно обгрунтованих політичних цінностей викликам третього тисячоліття.

Сучасна соціологічна думка помітне місце відводить теорії соціальної установки, обгрунтованої понад півстоліття тому. В ній особистість становить результат впливу установок, що їх формує суспільство унаслідок постійного тиску на індивіда. За вказаних обставин структура особи представлена як чотирирівнева ієрархія диспозицій діяти певним чином. Зокрема, третій рівень такої ієрархії визначається диспозиціями, в яких фіксується загальна спрямованість інтересів особи відносно визначеної сфери соціальної активності (в нашому випадку – політичної). Найвищий, четвертий рівень диспозицій створено системою ціннісних орієнтацій особистості. Серед таких орієнтацій: ставлення особи до цілей життєдіяльності, а також засобів задоволення цих цілей. При цьому життєва позиція особи визначається як стала схильність індивідів до певної поведінки в багатовимірних соціальних умовах, тоді як соціальна установка – це емоційно-психологічне переживання індивідом цінності, значення й сенсу того чи того соціального об'єкта, яким (переживанням) також характеризується рівень усвідомлення індивідом суспільної вартості певної цінності [6, с. 236, 238].

Отже, в середині ХХ ст. соціологія обгрунтувала фактичне зростання впливу психологічних факторів на розвиток соціально-політичних процесів. Специфічність

такої оцінки конкретизують наслідки процесу соціалізації, участь у якому забезпечує розширення спектру взаємодій особистості та соціального середовища. Для психології емоційний вимір природно супроводжує кожну взаємодію індивіда і соціального середовища. Перше й друге важливо враховувати політичній науці, яка повинна уважніше оцінювати різноманітні виміри поведінкової активності представника влади, позначені певною емоційною насиченістю, забезпеченою, насамперед, властивостями темпераменту.

Темперамент (від лат. *tempero* – належне співвідношення частин, співвимірність) – це індивідуально своєрідна сукупність динамічних проявів психіки. Темперамент впливає не лише на виявлення почуттів чи швидкість переключення уваги, а й на інші психічні процеси, а також на виявлення рис характеру, на поведінку представників різних соціальних верств (зокрема політичної еліти), на їх реакцію в складних ситуаціях, на перебіг і результати різних видів діяльності.

Згідно поглядів фізіологів і психологів, основні нервові процеси головного мозку – це збудження і гальмування. У різних людей вони відмінні за силою, врівноваженістю і рухливістю. Поєднання зазначених особливостей нервових процесів зумовлює формування відмінних типів нервових систем, виразом яких і є темперамент. Сильний, збудливий, невраважений тип – це фізіологічна основа холеричного темпераменту; сильний, рухливий, врівноважений – сангвінічного; сильний, малорухливий, інертний тип лежить в основі флегматичного; слабкий тип – в основі меланхолічного темпераменту. Попри те, що властивості типу нервової системи справляють помітний вплив на динаміку поведінки, високий рівень досягнень у різних видах людської діяльності можливий на різному типологічному фоні. При цьому рівноцінні досягнення виявляються лише тоді, коли система впливу на особу в процесі навчання індивідуалізована відповідно до типологічних характеристик її темпераменту.

Проте практика засвідчує, що люди, не однакові у співвідношенні темпераментів, по-різному пристосовуються до умов практичної діяльності. При цьому педагогічний вплив, раціональна організація діяльності можуть вплинути на виявлення того чи іншого темпераменту [2, с. 425-426].

Зазначені вище спроби дослідників політики обґрунтувати категорію „темперамент” засновуються на: а) бінарному розмежуванні ідеологічного комплексу французької політики, б) незмінності політичного темпераменту. Водночас новітні оцінки темпераменту психологією відкидають більш ранні його трактування, обґрунтовані понад півстоліття тому назад, які пояснювали зазначене явище таким, яке не підлягає зміні ані внаслідок вікових показників, ані впливу набутого досвіду, ані трансформації суспільних обставин. Наголошується на принципово іншій обставині: незмінні або постійні характеристики темпераменту необхідно шукати в його „безумовній орієнтованості на зміни”. Такі зміни насамперед зумовлюють вікові показники людини, нові об’єктивні (економічні, соціально-політичні) обставини її життя [8, с. 776-777].

Другою характерною особливістю темпераменту, на якій наголошує сучасна психологія, є зростання значення емоційної складової. Насправді, не виробляючи енергії (її постачають процеси травлення і метаболізму), емоції, які не залежать від національності, культури і соціально-економічних обставин життя, рівня освіти, „організують і скеровують вироблену енергію, створюють специфічні і достатньо

визначені тенденції, що скеровують на дію, і саме тому ми набуваємо права розглядати емоції в якості джерела енергії для поведінки. [...] Так, наприклад, одні емоції краще за інші забезпечують приплив крові в мускули, задіяні в інструментальній активності". Цьому також сприяє поміркований рівень такої важливої емоції як інтерес, „необхідний для енергетичного забезпечення поведінки, більш довготривалої діяльності” [3, с. 126, 132, 134].

Висновки соціології і психології так само корисні й для політологів, які на їх основі можуть адекватно коригувати оцінку змістовного наповнення політичного темпераменту. Адже емоції, які виконують надзвичайно важливу мотиваційну функцію і не залежать від національності, культури і соціально-економічних обставин життя, рівня освіти особи, справляють дуже своєрідний вплив на політичних діячів. Новизну ж і зміни в кожному суспільстві необхідно розцінювати як універсальні активізатори всіх емоцій, зокрема емоції інтересу, спрямованої на забезпечення когнітивної активності політика. Серед факторів, які впливають на соціалізацію емоції інтересу, тобто на процес, завдяки якому емоційна експресія суспільного діяча мотивує поведінку його, а також людей, котрі з ним взаємодіють, особливу роль відіграє багатство навколишнього середовища; тоді як бідність, яка залишає менше місця для інтелектуальних, творчих та інших форм активності, не пов'язаних із задоволенням основних потреб людини, навпаки – цьому не сприяє.

Таким чином, після того, як у другій половині XIX ст. психологія відділилася від філософії і приступила до практичних експериментів, було визначено, що темперамент – це індивідуально-типологічна характеристика людини, що виявляється в силі, напруженості, швидкості та зрівноваженості перебігу психологічних процесів і накладає відбиток на всі сторони її психічного життя та практичної діяльності. До середини XX ст. зміст темпераменту загалом визнавався незмінним. Лише світогляд, характер, освіта, виховання, напружений ритм професійної діяльності людини могли спричинити деякі зміни її темпераменту. Це дало змогу представникам політичної науки у Франції теоретично обґрунтувати зміст поняття політичного темпераменту, специфічного для ідеологічно визначених правих та лівих сил у парламенті країни. Ален-Жерар Слама довів, що такий темперамент не можна вважати вродженим, оскільки він є психічним твором; лише специфічність умов діяльності у вищому законодавчому органі нації (дотримання ідеологічно визначених політичних пріоритетів, солідарність у колі односторонців, раціоналізм прийняття рішень, прагматична скерованість на перемогу) вимагала його (темпераменту) суттєвої вольової регуляції. Впродовж двох століть основу незмінності такого темпераменту визначала обов'язкова умова: засвоєння парламентарями комплексу гуманітарних, а також демократично-політичних здобутків французької нації. Тому таке знання, покладене в основу щоденної діяльності політиків, давало змогу законодавцям, коли цього вимагали інтереси нації, обирати шлях досягнення консенсусу.

На межі XX - XXI століть спадок Революції, який раніше забезпечував силу й незмінність політичних, соціальних, культурних зв'язків, поширених у середовищі правих і лівих Франції, нівелюється. Нові виклики, об'єктивно визначені розвитком політичного плюралізму, а також швидкоплинністю трансформаційних процесів в економічній, соціальній, культурній сферах, які в умовах демократичного розвитку суспільства визначають і відповідно скеровують інтереси його політичної еліти, спричинили суттєве порушення деяких якісних показників відомої біполярної

конструкції. Сучасний історик політичної думки Жан-Жак Рейналь пояснює значення нових обставин функціонування політичної сфери кризою ідеологічного обґрунтування діяльності як французьких правих, так і лівих сил. Якщо французькі праві виявили особливе зацікавлення політичним забезпеченням такого рівня свободи приватного підприємництва, який давніше асоціювався з періодом „дикого” капіталізму, то ліві, починаючи з 1983 року, навпаки, відмовилися від продовження політики активних соціальних реформ, обравши шлях конформізму [10, с. 150, 151, 152, 153, 154]. Це можна класифікувати, по-перше, як активізацію (праві), або, навпаки, „затухання” (ліві) рівня пасіонарності, раніше традиційного для кожного з відомих суб'єктів – носіїв політичного темпераменту; по-друге, як зміну якісних показників політичного темпераменту французьких парламентарів; по-третє, як незмінність основної емоційної складової темпераменту, визначену як прагматична зацікавленість збереженням суспільного спокою і процвітання Франції.

Подальші дослідження політичного темпераменту як проблеми політичної науки варто проводити з урахуванням емоційних складових. Вони надають своєрідних значень діяльності представників політичних еліт різних демократичних країн і, зокрема, України.

Список використаної літератури:

1. *Денисенко В.М.* Особа та ідеї свободи в бінарній шкалі політичних ідеологій Франції Третьої республіки / Денисенко В.М., Дорошенко С.І. // Вісник СевГТУ : Вип. 42 : Політологія : 36. наук. пр. / Редкол. : Ю.А. Бабінов (відп. ред.) та ін. ; Севастоп. нац. техн. ун-т. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2002. – С. 41–50.
2. *Дьяченко М.* Психологический словарь-справочник / Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. – Мн. : Харвест ; М. : АСТ, 2001. – 576 с.
3. *Изард К.Э.* Психология эмоций / Изард К.Э. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.
4. *Сапиро Ж.* О применении категорий „правые” и „левые” в литературном поле / Сапиро Ж. // Республика словесности. Франция в мировой интеллектуальной культуре / Сапиро Ж. Пер. с фр. – М. : Новое литературное обозрение, 2005. – С. 294–336.
5. *Словник-довідник політологічних термінів* / Бучин М.А., Волинець О.О., Волощук С.М., Гетьманчук М.П. і ін. – Львів : Військовий інститут Національного університету „Львівська політехніка”, 2006. – 228 с.
6. *Соціологія (Навчальний посібник)* / упорядник Марчук П.П. – Тернопіль : Астон, 1998. – 300 с.
7. *Balandier G.* Anthropologie politique / Balandier G. – 2-e éd. – Paris : Quadrige ; Presses Universitaires de France, 1991. – 240 p.
8. *Grand dictionnaire de la psychologie* / Sous la dir. de Henriette Bloch, Roland Chermama, Alain Gallo, Pierre Leconte, Jean-François Le Ny, Jacques Postel, Serge Moscovici, Maurice Reuchlin et Éliane Vulpillot. – Paris : Larousse, 1992. – 862 p.
9. *Histoire des droites en France* / Sous la direction de Jean-François Sirinelli. En 3t. – Paris : Gaillimard, 1992.
10. *Raynal J-J.* Histoire des grands courants de la pensée politique. 2-éd. / Raynal J-J. – Paris : Hachette, 2006. – 159 p.

11. *Slama A.-G. Portrait de l'homme de droite. Littérature et politique / Slama A.-G. // Histoire des droites en France / Sous la direction de Jean-François Sirinelli. En 3t. T3: Sensibilités. – Paris : Gaillimard, 1992. – P. 787–835.*

*Стаття: надійшла до редколегії 20.05.2009
прийнята до друку 24.09.2009*

„THE POLITICAL TEMPERAMENT” IS HOW PROBLEM OF POLITICAL SCIENCE

Sergij Doroshenko

*National University of “Lvivs’ka Politechnika”
Institute of Humanities and Social Sciences, Department of Political Science
Stepan Bandera st., 12, 79012, Lviv, 79012, Ukraine
e-mail: doroshenko@mail.ru*

Psychological and sociological determinants, which were formed in the new circumstances folded on the verge of the second and third millenniums and entailed the change of some of principal indicators of the political temperament inherent to the French members of parliament, were highlighted. New challenges objectively caused by the development of political pluralism and by the transience of transformation processes in economic, social and cultural spheres which in the conditions of democratic development of society were determined and accordingly directed interests of its political elite and entailed the substantial violation of some qualitative indicators of the well-known bipolar construction (left-right). The conclusion was that political temperament had been a variable quantity.

Key words: political temperament, members of parliament of France, political science thought, types of temperament.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ТЕМПЕРАМЕНТ” КАК ПРОБЛЕМА ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ

Сергей Дорошенко

*Национальный университет «Львовская политехника»
Институт гуманитарных и социальных наук, кафедра политологии
ул. С. Бандеры, 12, 79012, г. Львов, Украина
e-mail: doroshenko@mail.ru*

Раскрываются психологические и социологические детерминанты, которые сложились в новых обстоятельствах на грани второго и третьего тысячелетий, и повлекли изменение некоторых принципиальных показателей политического темперамента, присущего французским парламентариям. Новые вызовы, объективно определенные развитием политического плюрализма, а также быстротечностью трансформационных процессов в

экономической, социальной, культурной сферах, в условиях демократического развития общества определяют и соответственно направляют интересы его политической элиты, повлекли существенное нарушение некоторых качественных показателей известной биполярной конструкции (правые-левые). Сделан вывод, что политический темперамент – это переменная величина.

Ключевые слова: политический темперамент, французские парламентарии, политологическое мышление, типы темперамента.